

PSIHOLOŠKE I SOCIJALNE DIMENZIJE POPLAVA

Zoran Šimić, Državna uprava za zaštitu i spašavanje

Prema uobičajenoj podjeli velikih nesreća i katastrofa, poplave spadaju u nesreće i katastrofe izazvane uglavnom djelovanjem prirodnih pojava. Procjenjuje se da poplave čine oko 40 posto svih prirodnih katastrofa u svijetu (E. Euripidou, 2004. g.). Zakon o vodama (NN 153/2009) definira poplavu: *„Poplava je privremena pokrivenost vodom zemljišta, koje obično nije prekriveno vodom, uzrokovana izlivanjem rijeka, bujica, privremenih vodotoka, jezera i nakupljanja leda, kao i morske vode u priobalnim područjima i suvišnim podzemnim vodama“*, a daje i definiciju rizika od poplava: *„Rizik od poplava je kombinacija vjerojatnosti poplavnog događaja i potencijalnih štetnih posljedica poplavnog događaja za život, zdravlje i imovinu ljudi, okoliš, kulturno naslijeđe i gospodarsku aktivnost“*.

Iz navedenih definicija je jasno da poplava predstavlja izvanredan događaj koji ima veliki utjecaj na život ljudi, osobito ako se radi o poplavljenom području koje je nastanjeno. Poplave mogu napraviti izuzetno velike materijalne štete na stambenim i gospodarskim objektima te infrastrukturi. Poplave su, u odnosu na druge vrste nesreća i katastrofa, „najskuplje“ u gospodarskom smislu (WHO/EUROPE, 2002. g.). Štete koje prouzroči poplava nisu samo materijalne štete, već imaju i negativan utjecaj na tjelesno i psihičko zdravlje ljudi, kao i na druge socijalne aspekte života.

Ponašanje i reakcije ljudi na poplavu

Tijekom nastanka poplave, građani se zbog nepripremljenosti mogu lako naći u stanju šoka, na što bitno utječu obilježja poplave, na primjer snaga vodene bujice, brzina dotjecanja vode i podizanje njezine razine te izraženost osjećaja osobne i ugroženosti bližnjih. U trenutku nastanka poplave nastaje svjesnost o potencijalnoj opasnosti za život i mogućem gubitku materijalnih dobara. Ljudi reagiraju uglavnom na neformalna upozorenja i počinju sa spašavanjem materijalnih dobara ukoliko prema procjenama ne postoji životna ugroženost i ukoliko se mogu zadržati na mjestu poplave odnosno ako nije potrebna evakuacija. U prvi tren većina nastoji sama sebi pomoći ili dobiva pomoć od prijatelja i susjeda, a nakon

određenog vremena i spasilačkih službi.

Događaj poplave uzrokuje intenzivne stresne reakcije, osobito prvih nekoliko dana nakon pojave događaja. Javljaju se zbog niza okolnosti, a najvažnija je osjećaj gubitka kontrole nad događajima oko nas i nad vlastitim životom. Izražen je osjećaj bespomoćnosti u zaustavljanju poplave. Izuzetno je stresno za osobe koje zbog osobne sigurnosti, uništenog doma ili nepostojanja uvjeta boravka u vlastitom domu, moraju biti evakuirane s mjesta poplave. Gotovo da ništa manje nije lakše niti osobama koje ostaju živjeti u vlažnim uvjetima. Svima je bitno poremećena rutina svakodnevnog života.

Postoji složen odnos između iskustva vezanog uz nesreću ili katastrofu i psihičkih poteškoća. Važno je prihvatiti da su reakcije ljudi u poplavama normalne reakcije na nenormalnu situaciju. Različiti ljudi različito reagiraju na iste podražaje pa se tako i reakcije ljudi na poplave razlikuju. Uglavnom se radi o reakcijama privremenog karaktera koje s vremenom nestaju i ljudi se ponašaju na uobičajeni način, odnosno onako kako su se ponašali prije poplave.

Uobičajene reakcije su: ponavljajući snovi ili noćne more vezane uz poplavu, pojava **“flashbacka”**, poteškoće s koncentracijom ili zaboravljivost, poremećaj spavanja, osjećaj zaprepaštenosti ili odsutnosti u razmišljanju, nastupi srdžbe ili intenzivna iritabilnost, potreba pretjerane podrške od članova obitelji, izbjegavanje stvari koje podsjećaju na poplavu, osjećaj tuge ili potrebe za plaćem bez postojanja objektivnog razloga, pojačana konzumacija cigareta, alkohola ili droga, anksioznost, tjeskoba, depresija i

mogući tjelesni simptomi (na pr. glavobolja, želučani problemi, mišićna napetost i slično).

Ako postoje izražene traumatske reakcije možemo govoriti o akutnom stresnom poremećaju. Međutim, ako događaj izaziva dugotrajnije posljedice onda je riječ o posttraumatskom stresnom poremećaju (PTSP). Prema istraživanju provedenom u New Orleansu, prevalencija pojave PTSP-a kod preživjelih nakon uragana Katrina iznosi 19% (Galea, 2007. g.). Pokazalo se da za osobe koje su bile pogođene poplavama, pojačane oborine mogu biti **“okidač”** za stres i traumu.

Mogu se javiti tjelesne poteškoće kao proljev i želučane tegobe, što može biti posljedica kontakta s kontaminiranom vodom ili općenito nedostupnost čiste, pitke vode. Moguće su i razne infekcije zbog međusobnog kontakta osoba, zbog skućenih uvjeta života u kućanstvu ili prihvatnim centrima. Na zdravlje ima utjecaj i duži boravak u vlažnim uvjetima, ali i zdravstveni status osobe prije pojave poplave te neadekvatni uvjeti prehrane. Posljedice na zdravlje ljudi uzrokovane poplavom mogu se javiti i odgođeno, nekoliko mjeseci nakon poplave. Povećana smrtnost nakon poplava može biti rezultat povećanog psihološkog stresa (E. Euripidou, 2004. g.).

Socijalni aspekti

Za pojedinca je svaka šteta teška, ali najteže su štete koje se odnose na **“sentimentalne”**, nenadomjestive stvari (obiteljske fotografije, dokumenti i stvari povijesne vrijednosti, nakit i slično) i osobne predmete te one koji najizravnije ugrožavaju egzistenciju. Poplave često uzrokuju potpuni financijski

slom obitelji i ometaju normalno obiteljsko funkcioniranje. Utječu i na odnose među ljudima, na odnose unutar obitelji, ali i na odnose izvan nje. Između partnera se događaju uglavnom pozitivne promjene. Unutar određene zajednice dolazi do anksioznosti te jačanja socijalne kohezije. Javlja se veća upućenost ljudi jednih na druge, susjedi se bolje upoznaju i povećava se zajedništvo.

Poplave mogu uzrokovati prekid proizvodnje, telekomunikacijskih veza i opskrbe električnom energijom i pitkom vodom. Poduzeća prestaju s radom, dolazi do zastoja isporuke usluga i proizvoda i prekida rada odgojno-obrazovnih institucija. Za vrijeme otklanjanja posljedica prouzročenih poplavama, zaposleni su primorani odsustvovati s radnog mjesta. To za posljedicu ima neposredne štetne učinke za poslodavce, ali i za zaposlenike koji zbog odsustva s posla imaju snižena primanja i to u situaciji kad im je novac nužno potreban. Prekid rada škola i fakulteta uzrokuje zaostatke u provedbi nastavnog procesa, što dodatno opterećuje učeničke, studente i nastavnike te remeti dinamiku provedbe nastave.

Općenito, građani pogođeni poplavom gube osjećaj sigurnosti u vlastitom domu te se javlja osjećaj straha od budućih poplava. To kod njih izaziva interes o tome kako se zaštititi u budućnosti. Pokazalo se da građani sa iskustvom u poplavama, u situaciji pojačanih oborina počinju pratiti vodostaj i druge informacije vezane uz moguću nastanak poplave.

Mijenja se i stav prema nadležnim institucijama. Dolazi do gubitka povjerenja u odgovorne u smislu adekvatne procjene mogućnosti nastanka poplave u budućnosti, pravovremenog uzbuđivanja i pružanja brze i adekvatne pomoći. Pogođeni poplavom su često nezadovoljni potporom pruženom od strane vlasti. Uglavnom računaju na materijalnu pomoć, ali dobro prihvaćaju i pomoć u radnoj snazi (osobito volontera) i stručnom savjetovanju. Postoje poteškoće u naplati šteta od osiguravajućih kuća, a u posebno teškom stanju su oni koji nisu policama osiguranja zaštitili svoja materijalna dobra.

Nedostupnost pomoći, nekvalitetna pomoć i osjećaj da se moraju "boriti" za ono što im pripada izaziva frustraciju i stres koji ima značajne reperkusije na njihovo zdravlje i dobrobit.

Mediji općenito, imaju značajnu psihološku ulogu u informiranju javnosti u velikim nesrećama i katastrofama te način izvještavanja pridonosi ublažavanju odnosno poja-

čavanju stresnih reakcija (Šimić, 2008. g.). Mediji se u situacijama poplava percipiraju kao nametljivi i neosjetljivi na probleme građana pogođenih poplavom. U pravilu se teži senzacionalizmu, a zanemaruju ostale uloge koje mediji imaju u situaciji nesreća i katastrofa. Nerijetko, mediji svojim načinom izvještavanja doprinose pojavi sekundarne traumatizacije.

Ranjive skupine

U situaciji poplava, određene skupine izražavaju potrebu za pojačanom podrškom i razumijevanjem. U posebno ranjive skupine možemo svrstati djecu, žene i osobe starije životne dobi. Osobito su djeca uznemirena zbog gubitaka koji su nastupili i zbog narušavanja njihove dnevne rutine. Za vrijeme oborina se javljaju poteškoće u ponašanju i povećana je razina tjeskobe. U takvim situacijama nužno je osigurati stručnu psihološku potporu za djecu i roditelje. Posebnu pažnju je potrebno posvetiti i osobama s tjelesnim invaliditetom i osobama sa psihičkim poteškoćama, ali i osobama kojima je u poplavama stradala bliska osoba ili nije poznata njezina sudbina.

Metodologija istraživanja utjecaja poplava

Dok je procjena materijalne štete relativno mjerljiva stvar, postavlja se problem u mjerenju nematerijalne štete, odnosno nematerijalnih učinaka poplave na zajednicu.

U okviru istraživanja provedenog pod okriljem britanske Nacionalne akademije znanosti, predložen je Indeks socijalne ranjivosti od poplava (SFVI – Social Flood Vulnerability Index). Predloženi indeks bi trebao mjeriti utjecaj koji poplava može imati na potencijalno pogođene zajednice, u pogledu zdravlja i drugih nematerijalnih utjecaja poplave (S. M. Tapsell, 2002.). Najvažnije varijable koje su uzete u obzir su dob, prethodno zdravstveno stanje, obiteljska struktura i financijski status. Financijski status je mjeren Townsend indeksom koji u obzir uzima nezaposlenost, kućanstvo s većim brojem članova, posjedovanje automobila, vlasništvo stambenog prostora i drugo. Ostale bitne varijable su dugotrajno bolesne osobe, samohrani roditelji i osobe starije životne dobi (75 godina i više).

Općenito, kao metode prikupljanja podataka, u istraživanjima o utjecaju poplava na građane uglavnom se koriste "fokus grupe" i anketiranje građana.

Preporuke za ublažavanje stresa i anksioznosti vezanih uz poplave:

- ne izlažite se pretjerano medijskim sa-

držajima (televizija, internet, novine) koji govore o poplavama ili drugim katastrofama, osobito video prilozima i fotografijama,

- usmjerite se na informacije koje dobivate iz pouzdanih izvora, koje su vremenski aktualne i u primjerenom obliku,
- educirajte se o opasnostima za zdravlje i načinu zaštite od poplava,
- nakon poplave, osobito djecu, što je prije moguće treba vratiti u uobičajenu dnevnu rutinu,
- redovito vježbajte, uzimajte "zdravu" hranu i osigurajte si dovoljno odmora,
- okupirajte se aktivnostima u kojima ćete biti fizički i/ili psihički aktivni,
- održavajte kontakt s obitelji, prijateljima, a ako je potrebno potražite podršku i od psihologa,
- ako ste vjernik, ne zapostavljajte vjeru ili druge aktivnosti vezane uz duhovnost,
- zadržite smisao za humor i potičite zdrav humor kod drugih,
- razgovarajte i podijelite svoje osjećaje s drugima, ali ih izražavajte i pisanjem, crtanjem, bavljenjem glazbom i sličnim aktivnostima.

U svakodnevnom životu vrlo rijetko razmišljamo o nesrećama i katastrofama. Gotovo je pravilo da o tome ljudi počinju razmišljati onog trenutka kad posredno ili neposredno osjete posljedice takvih događaja. Izuzetak nisu niti poplave. U pravilu, prije nego nastane, građanstvo je malo ili nikako informirano o mjerama zaštite i postupanju u slučaju poplave. Većina ljudi mogućnost nastanka poplave ne doživljava ozbiljno i zanemaruje mjere "samozaštite" te su općenito nepripremljeni na pojavu poplave. Izuzetak je manji dio građanstva koji je učestalo izložen sezonskim poplavama, ali niti oni nisu pripremljeni u onoj mjeri u kojoj bi trebali biti. Uzrok tome možda leži u stavu da se loše stvari "događaju drugima" i da cjelokupnu brigu o osobnoj zaštiti i zaštiti materijalnih dobara prebacuju na "nadležne institucije". +

The author describes the influence of floods on the physical condition of the affected persons, specially stressing social effects and the consequences on human behaviour